

Den arabiske arv

Politiken, Bøger 15. december 2001

Ibn Sina (latin: Avicenna) ca. 980 - 1037

Mens Europa i det 10., 11. og 12. århundrede lå hen i kristen formørkelse, producerede den muslimske verden adskillige naturfilosoffer, som både vedligeholdt traditionen fra antikken, først og fremmest Aristoteles, og leverede originale bidrag.

Den mest betydningsfulde af disse var måske den persiske læge og filosof Ibn Sina (981 -1037, latinsk: Avicenna). Fra det 12. til det 17. århundrede blev Avicennas værker brugt som lærebøger over det meste af Europa, og hans filosofiske værker øvede betydelig indflydelse på den såkaldte skolastik. Avicenna leverede tillige bidrag til så forskellige discipliner som astronomi, kemi og musik.

Selvom åndsfriheden i denne periode af historien var større i den muslimske verden end i den kristne, så var den dog ikke stor nok til, at disse naturfilosoffer kunne leve et roligt liv. Avicenna måtte i perioder gå under jorden, en overgang endda i fængsel, og de religiøse ledere så med stor mistænksomhed på hans filosofi, der da også forblev stort set ukendt i Østen.

Det centrale element i Avicenna's filosofi er hans forestilling om væren, altså om, hvad det vil sige, at noget 'er'. For Avicenna var det klart, at der er noget fælles ved den måde forskellige ting 'er' på. En regnorm, et tordenbrag og en følelse er selvfølgelig vidt forskellige fænomener, men ved selve deres væren er de dog i en eller anden dyb forstand ens, for så vidt som de alle adskiller sig fra intetheden. Ja selv Gud har væren i denne forstand.

Denne tanke kunne bruges i et af senmiddelalderens store filosofiske opgør, den såkaldte universaliestrid, som drejede sig om, hvilken realitet man kan tilskrive

universalier, dvs. fællesbegreber. Svarer f.eks. begrebet kat til en realitet i verden, som de såkaldte *begrebsrealister* hævdede, eller navngiver dette ord blot en abstrakt kategori skabt af den menneskelige forstand? Ingen af parterne benægtede realiteten af den enkelte kat, men de såkaldte *nominalister* (af nomin = navn) benægtede altså, at kategorien kat svarede til nogen realitet uden for menneskenes hjerner.

Avicenna kunne her bruges af realisterne. For ideen om, at 'væren' rummer et dybt element af ens-hed, skaber jo en fællesnævner mellem alt, hvad der 'er', således også mellem tankerne på den ene side, og de ting, der tænkes på, på den anden, dvs den kan begrunde, at begreber svarer til noget reelt.

I den muslimske verden gennemskues filosofiens farlighed for teologien meget tidligt. Teologen al-Ghazali (død 1111) udsætter Avicennas værk for en voldsom kritik, hvis essens er, at man ikke kan finde sandheden alene ad fornuftens vej. Men i den kristne verden sker der netop på dette tidspunkt en vældig opblomstring af fornuftens rolle i teologi og filosofi via den såkaldte skolastik. Og det ender da også med at gå galt, for mens realismen trods alt stadig begrundedes via Guds almægtighed, så åbnede den sejrende nominalisme for en flertydighed i 'væren', der befrier tankeverden for sin låsthed på virkeligheden (og Gud). Derved åbnes døren for den adskillelse mellem videnskabens og moralens verdener, som vi stadig lever med.

Den vestlige forstandskultur kunne åbenbart kun kaste Gudsåget af sig ved at hengive sig til en nominalisme, der er endt med at blive et af nutidens største problemer. Den muslimske modvilje mod denne kulturarv er forståelig.

At finde frem til en realisme, der kan gentænke viden i sin forpligtelse på verden er den store udfordring til nutidens kultur og videnskab. Læseren overraskes næppe, når jeg i den forbindelse peger på det spor, der blev lagt gennem Charles S. Peirces semiotiske realisme.